

Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi

Stanislav Kadečka

1. Klasifikace

Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti lze třídit různými způsoby a podle různých kritérií, nicméně za nejdokonalejší klasifikaci považuji tu, kterou vytvořili prof. Karel Knap a prof. Jiří Švestka.¹ Budu proto vycházet právě z jejich koncepce.

Výchozí dělení odlišuje prostředky obecné a zvláštní. Obecnými jsou ty, jejichž použití občanský zákoník nespojuje přímo s ochranou osobnosti. Jejich úkolem je obecně zajišťovat spravedlivou

ochranu práv a oprávněných zájmů subjektů.

Zvláštními prostředky ochrany osobnosti jsou naopak ty, jejichž použití ObčZ spojuje přímo s právem na ochranu osobnosti. Již ze zařazení § 13 ObčZ pod rubriku nazvanou „ochrana osobnosti“ vyplývá speciální povaha prostředků ochrany osobnosti uvedených právě v § 13 ObčZ. Jmenovitě půjde o žalobu negatorní, odstraňovací a satisfakční. Demonstrativní konstrukce zmiňovaného paragrafu umožňuje využít k ochraně osobnosti i jiné prostředky, výslovně neuvedené. Sporné však může být, zda ony další prostředky řadit mezi obecné či zvláštní.

¹ Viz. ŠVESKA, J.–JEHLIČKA, O.–PAVLÍK, P.–PLECITÝ, V. –KNAP, K.: Ochrana osobnosti podle občanského práva, 3. přepracované a doplněné vydání, Praha, Linde Praha, 1996, str. 141–162.

V rámci **obecných prostředků** ochrany osobnosti rozeznáváme tři kategorie:

- ochranu soudní (§ 4 ObčZ),
- ochranu u příslušného orgánu státní správy (§ 5 ObčZ) a
- ochranu svépomocí (§ 6 ObčZ).

K **ochraně soudní** (petitorní). Uvnitř té rozeznáváme čtyři typy: ochranu před zahájením řízení, ochranu předběžnými opatřeními, ochranu prostřednictvím ostatních žalob obecného charakteru a konečně ochranu prostřednictvím náhrady škody.

Jak stanoví § 4 ObčZ, „proti tomu, kdo právo ohrozí nebo poruší, lze se domáhat ochrany u orgánu, který je k tomu povolán. Není-li v zákoně stanoveno něco jiného, je tímto orgánem soud.“ A v zákoně něco jiného stanoveno není.

Část druhá, hlava první OSŘ upravuje pod rubrikou „Smírčí řízení“ tzv. **praetorský neboli soudní smír**. OSŘ tak umožňuje stranám sporu, aby navrhli u kteréhokoliv krajského či okresního soudu, aby provedl pokus o smír ve věci ochrany osobnosti podle občanského zákoníku. Dojde-li ke smíru, mohou navrhnout, aby soud rozhodl i o jeho schválení. Soud smír neschválí pouze, odporuje-li právním předpisům. Schválený smír má účinky pravomocného rozsudku. (Viz. §§ 67–69 i § 99 OSŘ.)

Ochrana předběžnými opatřeními má své kořeny v hlavě druhé části druhé OSŘ. Pod rubrikou „Předběžná opatření“ je předsedovi senátu v § 74 svěřena pravomoc nařídit předběžné opatření, „je-li třeba, aby zatímně byly upraveny poměry účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen.“ I zde platí, že předběžné opatření lze nařídit pouze na návrh (viz. § 75 odst. 1 OSŘ). V § 76 pak OSŘ demonstrativně uvádí druhy předběžných opatření. Je vhodné zvláště upozornit na usnesení Vrchního soudu v Praze, v jehož odůvodnění se stanoví, že „předběžné opatření, jímž by žalovanému bylo uloženo zdržet se v jím vydávaném deníku uveřejňování jakýchkoli komentářů a informací týkajících se osoby žalobce, s výjimkou přetiskování zpráv převzatých od oficiálních tiskových agentur, do rozhodnutí ve věci samé, znamená restrikci svobody projevu, která je zaručena Listinou. Je samozřejmé, že svoboda projevu nemůže být zcela bezbřehá, ale s ohledem na sledovaný cíl nelze předem postupovat podle ustanovení § 76 odst. 1 písm. f) OSŘ...“²

Ochrana prostřednictvím ostatních žalob

je sporným typem, který dle mého názoru zahrnuje jak obecné, tak i zvláštní prostředky ochrany osobnosti. Lze sem zařadit (demonstrativně) následující žaloby: určovací žaloby, které nejsou určovacími žalobami ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ; určovací žaloby ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ; či žaloby na vydání bezdůvodného obohacení podle § 451 a násl. ObčZ. K problematice **určovacích žalob** citujeme rozsudek Nejvyššího soudu ČR z května 1995: „Ochrany osobnosti ve smyslu ustanovení § 11 a násl. ObčZ lze se vedle žalob domáhajících se zdržení se neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti a vedle žalob na odstranění následků takových zásahů domáhat také např. žalobami o určení nepravdivosti zásahů tohoto druhu nebo určení, že původce zásahu neoprávněně zasáhl do práva žalobce na ochranu osobnosti. V těchto případech není potřeba prokazovat naléhavý právní zájem na takovém určení.“³ Nejde tedy o určovací žaloby ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) OSŘ. Oproti tomu však, jak uvádí soud, „je-li ze strany žalobce podána žaloba, jíž se žalobce domáhá výslovně pouze takového určení, že nebyl některou z osob uváděných v ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 451/1991 Sb. a tvrdí i dokládá, že má naléhavý právní zájem na tomto určení, nejde tu o žalobu ve věci ochrany osobnosti ve smyslu ustanovení § 9 odst. 2 písm. a) OSŘ a takovou žalobu náleží projednat a rozhodnout o ní příslušnému okresnímu (obvodnímu) soudu“. Půjde tedy o určovací žaloby ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ.

Žaloby na vydání bezdůvodného obohacení podle § 451 a násl. ObčZ bude, dle mého právního názoru, rovněž možné v souladu s demonstrativní povahou § 13 ObčZ užít. Exemplárním případem by mohla být situace, zveřejní-li hromadný sdělovací prostředek fotografie fyzické osoby, za jejichž zveřejnění by jinak musel platit, či zvyšuje-li díky neoprávněně zveřejňovaným informacím ze soukromí fyzické osoby svůj náklad a zisk.

V souladu s § 16 ObčZ se fyzická osoba může domáhat **náhrady škody** na tom, kdo neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti způsobí škodu. § 16 ObčZ obsahuje vnitřní odkaz, bude se tedy režim náhrady škody řídit ustanoveními § 415 a násl. ObčZ. Nárok na náhradu škody neovlivňuje nároky vyplývající z újmy nemajetkové.

Ochrany u příslušného orgánu státní správy se lze v souladu s § 5 ObčZ domáhat, „došlo-li ke zřejmému zásahu do pokojného stavu.“ V takových případech může orgán státní správy „předběžně zá-

² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 2. 1994 sp. zn. Co 16/94, in Právní rozhledy, 1994, číslo 11, str. 414.

³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 29. 5. 1995, Cdon 18/95, in Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, Praha, ORAC, 1995 (Rc 46/95), str. 219. V této souvislosti i Rozsudek VS v Praze ze dne 19. 3. 1993, sp. zn. 5 Co 42/92, in Bulletin advokacie, 1994, číslo 1, str. 29–31.

sah zakázat nebo uložit, aby byl obnoven předešlý stav. Tím není dotčeno právo domáhat se ochrany u soudu.“ Ve výjimečných případech, „jestliže hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může ten, kdo je takto ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit.“

2. Podmínky občanskoprávní ochrany osobnosti, princip odpovědnosti, některé otázky související

Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti, jsou založeny na objektivním principu. Lze jich použít v případě neoprávněného zásahu bez ohledu na to, zda je zásah zaviněný či nezaviněný. To je hlavní odlišnost od prostředků veřejnoprávního charakteru, ať už jde o správněprávní ochranu nebo ochranu trestněprávní (§ 3 odst. 3 trestního zákona). Z objektivního principu vyplývá vyšší univerzálnost občanskoprávních prostředků ochrany osobnosti. Tudíž „vzhledem k zásadě objektivní odpovědnosti..., nemůže být nikdy neoprávněnost zásahu vyloučena proto, že ten, kdo do cti, důstojnosti, jména apod. druhého difamujícím skutkovým tvrzením zasáhl, jednal v dobré víře, že uvedená skutková tvrzení jsou pravdivá (tzv. důkaz omluvitelného omylu)“.⁴ Není tedy relevantní exkulpace (alespoň pro otázku, zda došlo k neoprávněnému zásahu).

Na zcela jiném principu (subjektivním) je postavena odpovědnost za škodu, na niž odkazuje § 16 ObčZ. U ní platí, že „odpovědnosti se zprostí ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil“. Citovaný § 16 odst. 3 ObčZ konstruuje princip presumpce zavinění. Původce zásahu tedy nese důkazní břemeno vztahující se na tvrzení, že zásah nebyl zaviněný (exkulpace).

Právní věda i praxe se shodují ve vymezení dvou základních podmínek (předpokladů) občanskoprávní ochrany osobnosti:

1. neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti,
2. způsobilost zásahu porušit nebo ohrozit všeobecné osobnostní právo fyzické osoby.

Někdy se mezi nimi uvádí i podmínka třetí: „příčinná souvislost mezi neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby objektivně způsobilým vyvolat nemajetkovou újmu, spočívající v porušení či jen v ohrožení osobnosti fyzické osoby a vznikem této nemajetkové újmy“.⁵

Neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti je chování, které zasahuje do všeobecného osobnostního práva fyzické osoby a je zároveň (uno acta) v rozporu s objektivním právem (contra legem). Jak judikoval Nejvyšší soud ČR, „samo uveřejnění nepravdivého údaje, dotýkajícího se osobnosti fyzické osoby, zakládá zpravidla neoprávněný zásah do práva na ochranu její osobnosti.“⁶ K neoprávněnému zásahu do práva na soukromí jako dílčího všeobecného osobnostního práva však může dojít i tvrzením pravdivým. Zásah je neoprávněný bez ohledu na to, zda spočívá v jednání (facere) či jen v pasivním chování (non facere), což je závěr vyplývající z nálezu Ústavního soudu z roku 1995.⁷

Naopak o neoprávněný zásah nejde, existuje-li souhlas dotčené fyzické osoby, nebo pokud je zásah výslovně umožněn zákonem, nebo v případě plnění subjektivní povinnosti či výkonu subjektivního práva. V případě existence svolení v duchu zásady „volenti non fit iniuria“ nepůjde o neoprávněný zásah. To však pouze v případě, spočívá-li zásah v nakládání s takovými hodnotami, k nimž má dotčená osoba dispoziční právo. I zde platí § 39 ObčZ, tedy zákaz právních úkonů contra legem, in fraudem legis i contra bonos mores. Pro neoprávněnost bude rozhodující okamžik spáchání zásahu, nelze zde tudíž považovat za relevantní svolení následné. V souladu s § 574 odst. 2 ObčZ není možné dát svolení k zásahu do dílčích práv, která teprve vzniknou, či dát neodvolatelné svolení k zásahu do práva na ochranu osobnosti.

Zásah není neoprávněným rovněž, dojde-li k němu na základě svolení ex lege. Jde zejména o tzv. zákonné licence uvedené v ustanoveních § 12 odst. 2 a 3 ObčZ (zákonné licence úřední, vědecká a umělecká, zpravodajská). Proto „osvědčení vydané Federálním ministerstvem vnitra nelze považovat za neoprávněný zásah do osobnosti, neboť bylo postupováno podle ustanovení § 9 odst. 1 zák. č. 451/1991

⁴ KURINEC, M.: K důkazu pravdy (§ 200i ods. 3 O.s.p.) v konání o ochranu osobnosti, *Justičná revue*, 1996, číslo 6–7, str. 33. Shodný názor rovněž např. in JEHLIČKA, O.–ŠKÁROVÁ, M.–ŠVESTKA, J.–VODIČKA, A. a kol.: *Komentář k občanskému zákoníku*, Praha, C. H. Beck/SEVT, 1994, str. 30–31.

⁵ ŠVESKA, J.–JEHLIČKA, O.–PAVLÍK, P.–PLECITÝ, V.–KNAP, K.: *Ochrana osobnosti podle občanského práva*, 3. přepracované a doplněné vydání, Praha, Linde Praha, 1996, str. 136.

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 19. 7. 1995, Cdon 24/95, in *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*, Praha, ORAC, 1996 (Rc 15/96), str. 34.

⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 1995 sp. zn. I. ÚS 15/95 in BIČOVSKÝ, J.–FIALA, J.–HOLUB, M.: *Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou*, 6. doplněné a aktualizované vydání. Podle právního stavu k 1. 8. 1998. Linde Praha, 1998, str. 32.

Sb. a vydané osvědčení pak pouze deklarovalo určitý stav.⁸ Oproti tomu však „jednání spočívající v pořizování záznamů projevů fyzické osoby osobní povahy za tím účelem, aby si jednatel opatřil důkazy pro správní, soudní či jiné řízení, porušuje právo na ochranu osobnosti fyzické osoby. Ustanovení procesních předpisů o tom, že za důkaz mohou v řízení sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, pouze umožňují provedení takových důkazů v řízení před příslušným státním orgánem, ale nijak nezabývají toho, kdo je pořídil, odpovědnosti za jejich neoprávněné pořizování.“⁹ Citovaný rozsudek názorně poukazuje na povahu a způsoby omezení všeobecného osobnostního práva zákonnými ustanoveními.

Do třetice není neoprávněným zásahem, jde-li o plnění subjektivní povinnosti nebo výkon subjektivního práva. V této souvislosti je nutné vzpomenout ustanovení čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Mezi zákonnými ustanoveními, která zakotvují subjektivní práva či povinnosti je třeba zmínit zejména čl. 17, čl. 18, čl. 40 odst. 1 Listiny; § 6, § 417 odst. 1, § 418 odst. 1, § 418 odst. 2 ObčZ či § 126 odst. 1, § 127 odst. 1 OSŘ ...

Obecně platí, že na základě čl. 17 Listiny není neoprávněným zásahem do všeobecného osobnostního práva tzv. přípustná (jindy: oprávněná) kritika. Tedy kritika věcná, konkrétní a přiměřená. Jak judikoval opakovaně Krajský soud v Ostravě, „do občanské cti fyzické osoby chráněné ust. § 11 a násl. ObčZ lze neoprávněně zasáhnout nejen zveřejněním difamujících skutkových tvrzení (zejména zveřejněním nepravdivých skutečností, týkajících se fyzické osoby), ale též publikací nepřipustných hodnotících úsudků o této osobě (nepřipustnou kritikou občana či jeho jednání). Jsou-li v kritice k charakterizaci určitých jevů a osob (jejich jednání a vlastností) použity výrazy, jejichž míra expresivity je ve značném neproměru k cíli kritiky (tohoto cíle by bylo lze dosáhnout i bez takových výrazů) a z nichž vyplývá úmysl kritizovanou osobu urazit, jde o kritiku nepřiměřenou, která je způsobilá zasáhnout do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby.“¹⁰

Nyní ke způsobilosti zásahu porušit nebo ohrozit všeobecné osobnostní právo fyzické osoby. „Základní podmínkou občanskoprávní ochrany osobnosti je vždy objektivní způsobilost jednání osoby narušit integritu osobnosti člověka.“¹¹ Nepostačí sám fakt neoprávněnosti, je třeba současné

naplnění obou předpokladů. Ke vzniku občansko-právní odpovědnosti stačí objektivní způsobilost porušit či ohrozit. Ne každý neoprávněný zásah bude v tomto smyslu objektivně způsobilý, je však způsobilý porušit nebo ohrozit všeobecné osobnostní právo bez ohledu na zavinění. Porušení od ohrožení je třeba odlišit, ptáme-li se, které konkrétní prostředky ochrany osobnosti lze užít.

Právo na ochranu osobnosti se v souladu s ustanovením § 100 odst. 2 věta první ObčZ nepromlčuje. Oproti tomu právo na náhradu škody, ačkoliv je spojeno se všeobecným osobnostním právem, neztrácí svůj majetkový charakter a proto se promlčuje v zákonné lhůtě, jak ji zakotvuje § 106 ObčZ. Nicméně s plynutím času se bude zřejmě i u práva osobnostní povahy snižovat právní zájem na aplikaci prostředků jeho ochrany.

V otázce nákladů řízení platí, že „právo na ochranu osobnosti je hodnota, u níž je pojmově vyloučeno její vyjádření v penězích.“¹² To se vztahuje i na zadostiučinění v penězích, které je pouze jedním z prostředků ochrany osobnosti. Pochopitelně i zde platí zásada úspěšnosti dle § 142 OSŘ.

Problematikou dnes v soudní praxi velmi aktuální i v obecné poloze je výkon rozhodnutí. To co platí de lege lata i de lege applicata o výkonu rozhodnutí obecně, platí i v případě, nesplní-li povinný dobrovolně, co mu ukládá vykonatelné rozhodnutí z řízení o ochraně osobnosti. V úvahu přitom přichází jak výkon rozhodnutí uspokojující práva na peněžité plnění, tak i (a to zřejmě častěji) výkon rozhodnutí uspokojující práva na nepeněžité plnění, zejm. ukládáním pokut podle ustanovení § 351 OSŘ (což se však v praxi nemusí vůbec jevit jako postačující).

3. Zvláštní soudní ochrana osobnosti

Zvláštní (či základní) občanskoprávní prostředky ochrany všeobecného osobnostního práva jsou zakotveny v § 13 ObčZ:

- negatorní žaloba (upuštění od neoprávněných zásahů),
- restituční žaloba (odstranění následků těchto zásahů) a
- satisfakční žaloba (přiměřené zadostiučinění).

⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 2. 1994 sp. zn. 5 Co 192/93, in Právní rozhledy, 1994, číslo 9, str. 329.

⁹ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 4. 1997 sp. zn. 23 C 3/97, in Právní rozhledy, 1997, číslo 6, str. 147.

¹⁰ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 1. 1996 sp. zn. 23 C 96/95, in Právní rozhledy, 1996, číslo 4, str. 177–178.

¹¹ KIRSTOVÁ, K.: Občanskoprávní aspekty slobody projevu a ochrany individuálních údajů, Justičná revue, 1993, číslo 12, str. 23–24.

¹² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 11. 1994 sp. zn. 1 Co 182/94, in Právní rozhledy, 1995, číslo 3, str. 112.

Uvedené žaloby se vzájemně odlišují. To vychází z různosti eventuálních zásahů. K jejich maximální efektivitě vede i možnost jejich použití jak samostatně, tak i v různých kombinacích (jsou-li naplněny podmínky k jejich jednotlivému uplatnění).

Žaloba negatorní směřuje k upuštění od neoprávněných zásahů. Může být použita pouze, pokud zásah nebo jeho hrozba dosud trvá. Žalobní návrh stejně jako výrok rozhodnutí musí být dostatečně určitý a individualizovaný, aby mohlo být přistoupeno k nucenému výkonu rozhodnutí, pokud povinný nebude plnit rozhodnutí dobrovolně. Není možné stanovit rozhodnutím soudu obecnou povinnost zdržet se zveřejňování veškerých hodnotících soudů o dotčené osobě. Z důvodu nevykonatelnosti je nesprávné, stanoví-li výrok rozhodnutí nezasahovat do práva na ochranu osobnosti dotčené fyzické osoby. Rozsudkem se v těchto případech vždy ukládá povinnost na non facere, nestanovuje se proto žádná pariční lhůta a v souladu s § 161 odst. 2 OSŘ je rozsudek vykonatelný samotným nabytím právní moci.

Žaloba odstraňovací (restituční) směřuje k odstranění následků neoprávněných zásahů. Je možné jí využít pouze, pokud trvají následky neoprávněného zásahu (zásah sám již trvat nemusí). I zde musí být dostatečně určitý žalobní návrh a výrok rozhodnutí, aby bylo možno přistoupit k výkonu rozhodnutí. Nebude správné, pokud by byla uložena povinnost „veřejně se omluvit“. Rozsudky v těchto případech znějí na facere, bude tudíž třeba splnit povinnost v třídní pariční lhůtě od nabytí právní moci rozsudku, pokud soud nestanoví lhůtu delší.

Nejdiskutovanějším a nejproblematictějším ze zvláštních prostředků je **žaloba satisfakční**, která směřuje k přiznání přiměřeného zadostiučinění dotčené fyzické osobě. **Morální zadostiučinění** bývá uplatňováno zejména ve formě omluvy, odvolání určitého výroku či uveřejnění soudního rozhodnutí (jeho výroku) na náklady povinného.

Od roku 1964 řešila teorie i praxe problém, co je míněno slovním spojením „přiměřené zadostiučinění“, zejména zda může jít o zadostiučinění v penězích, což vyřešily v jeho neprospěch. Teprve novela č. 87/1990 Sb. zakotvila výslovně právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích v § 13 odst. 2 ObčZ. **Peněžité satisfakce** nyní přichází v úvahu pouze, jeví-li se morální zadostiučinění nepostačujícím. To je dle mého názoru jediná zvláštní podmínka určující, že je zde rovněž nárok na peněžitou satisfakci.

Následující výčet důvodů, pro něž se nejví morální zadostiučinění postačujícím, má pouze demonstrační charakter. Lze si představit i důvody jiné vedoucí k přiznání peněžité satisfakce. Jak judikoval Vrchní soud v Praze, „při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy musí mít soud prokázáno, že jsou tu okolnosti dokládající, že v konkrétním případě nestačí zadostiučinění podle § 13 odst. 1 ObčZ, a to zejména z hlediska intenzity, trvání a rozsahu nepříznivých následků vzniklých žalobci vzhledem na postavení žalobce v rodině a společnosti“.¹³ Peněžité zadostiučinění má subsidiární funkci. Může být použito nejen samostatně, ale i současně s morálním zadostiučiněním. To se nejví postačujícím např. již v případě uveřejnění nepravdivého údaje o fyzické osobě v tisku.

Jaká má být výše náhrady nemajetkové újmy v penězích? Ustanovení § 13 odst. 3 ObčZ zakotvuje 2 hlediska pro určení adekvátní výše peněžité satisfakce. Obě natolik obecná, že nelze sestavit sazebník peněžité satisfakce. Avšak lze demonstračně vyjmenovat dílčí hlediska pro stanovení její výše. V oblasti **závažnosti vzniklé újmy** sem jistě patří (viz. i citované rozhodnutí): intenzita, trvání a rozsah nemajetkové újmy. V oblasti **okolností, za nichž k porušení práva** došlo, mohou být určujícími: postavení dotčené osoby v rodině a společnosti, zavinění původce zásahu, sociální a majetkové poměry zejm. původce zásahu. Jak stanovil Krajský soud v Ostravě, „vydavatel periodického tisku se nemůže zprostit své odpovědnosti za zásah do práva na ochranu osobnosti občana poukazem na to, že autorem difamujících výroků o něm publikovaných ve sdělovacím prostředku je osoba odlišná od vydavatele a jeho redaktora – autora článku. K této okolnosti lze ale přihlídnout při rozhodování o výši náhrady nemajetkové újmy v penězích požadované postiženou fyzickou osobou podle § 13 odst. 2 a 3 ObčZ“¹⁴. Ani zmíněná kritéria nejsou přijímána jednoznačně.

Může být výše finanční satisfakce ovlivněna i **hlediskem prevence**? U nás je to zatím odmítáno, avšak Spolkový soudní dvůr v SRN zdůraznil, že „odškodnění, které stanovuje soud, nesmí být opřeno jen o nárok na bolestné, ale také o základní právo na ochranu osobnosti zakotvené v Ústavě. Stát byl pověřen Ústavou chránit základní práva, tato ochrana však může být efektivní toliko tehdy, jestliže sankce, kterou lze v případě jeho porušení očekávat, má odstrašující účinek. Poskytované od-

¹³ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 31. 3. 1993, 5 Co 18/93, in Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, Praha, ORAC, 1995 (Rc 21/95), str. 64.

¹⁴ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 2. 7. 1997 sp. zn. 23C 102/96, in Právní rozhledy, 1997, číslo 11, str. 592.

škodnění musí tudíž být nalezeno z hlediska zadostiučinění oběti a zároveň také z hlediska prevence¹⁵. To je třeba reflektovat i v ČR, která se pokládá za demokratický právní stát založený na účtě k právům občanů (výklad výrazu zadostiučinění v souladu s ústavními normami).

I o finanční satisfakci může soud jednat a uložit ji, jen když o ni žalující strana požádá. Nárok na ni lze přitom uplatnit i vedle dalších nároků nemajetkové, ale i majetkové povahy. Nelze je však spojit dohromady např. tak, že by v žalobním návrhu bylo požadováno 100.000 Kč z důvodu finanční satisfakce a náhrady škody. Spory vzhledem k formulaci § 13 odst. 3 ObčZ vyvolává otázka, zda může soud překročit návrh dotčené osoby na vyšší finanční satisfakce. I s odkazem na dřívější úpravu tvrdí např. M. Kamlach, že „soud není tímto návrhem vázán, takže může přiznat i vyšší částku, než bylo požadováno v návrhu na zahájení řízení, a to částku, která se bude jevit přiměřená“¹⁶. Dnešní právní věda i praxe se však přiklání k názoru, že „s odkazem na ustanovení § 79 odst. 1 OSŘ musí být ze žaloby patrné i to, jaké konkrétní výše zadostiučinění se žalobce domáhá. Požadovaná výše peněžitého zadostiučinění pak tvoří maximální částku, kterou soud může přiznat“¹⁷. Obávám se, že přijaté řešení nesprávně interpretuje znění § 153 odst. 2 OSŘ ve spojení s § 13 odst. 3 ObčZ. Zásada ne eat iudex ultra petita partium zde není dána jako absolutní a soud může, vyplývá-li z právního předpisu určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, jít i ultra petitum

Určité spory vyvolává i to, zda v rámci ochrany osobnosti zeměle fyzické osoby přísluší jejímu manželovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům, uplatňovat i právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích. Domnívám se, že současná právní úprava (§ 13 odst. 2 ve spojení s § 15 ObčZ) nám jednoznačnou odpověď neposkytuje, proto by bylo vhodné de lege ferenda tuto konkrétní problematiku zakotvit např. v druhém odstavci § 15 ObčZ.

4. Žaloba na ochranu osobnosti

Jedním ze základních problémů uplatňování práva na ochranu osobnosti je nedostatečná schopnost dotčené osoby (byť i někdy zastoupené advokátem) řádně vyhovět všem požadavkům na náležitosti žaloby na ochranu osobnosti. Proto je věnována tato kapitola správnému znění žaloby na ochranu osob-

nosti. Nejde o vytvoření vzoru takové žaloby, spíš o „návod“, který by umožnil vyhnout se nebezpečí zastavení řízení pro nesprávné podání.

Zásahy do jednotlivých dílčích všeobecných osobnostních práv i prostředky ochrany osobnosti jsou značně různorodé, proto bude následující „návod“ věnován satisfakční žalobě použité při zásahu spočívajícím v šíření difamujících výroků. Mutatis mutandis lze tento „návod“ aplikovat i na jiné žaloby na ochranu osobnosti. Žaloba musí tedy obsahovat následující náležitosti:

1. musí být podána k místně příslušnému krajskému soudu, neboť ten je dle § 9 odst. 2 písm. a) OSŘ věcně příslušný jako soud prvního stupně. Pokud navrhovatel podá žalobu k soudu, který nebude věcně příslušný, soud sice v souladu s § 104a odst. 1 OSŘ vysloví nepřislušnost a po právní moci usnesení postoupí věc krajskému soudu, nicméně to způsobí časovou prodlevu.
2. jméno, povolání a bydliště účastníků (obchodní jméno nebo název a sídlo právnické osoby), popřípadě též jejich zástupců. Zejména povolání žalovaného přitom v žalobách často nebývá označeno. Týká-li se věc organizační složky žalovaného – právnické osoby, je třeba uvést označení žalovaného jako právnické osoby, pod kterým je zapsán v obchodním rejstříku, a jeho sídlo, které má v rejstříku zapsáno, s dodatkem, že věc se týká organizační složky žalovaného zapsané v obchodním rejstříku, a to s uvedením současného sídla organizační složky. Jsou-li difamující výroky šířeny tiskem, je třeba jako žalovaného uvést vydavatele, jehož název bývá většinou odlišný od titulu periodika. Nedostatek pasivní legitimity na straně žalované bývá rovněž frekventovaným důvodem zastavení řízení.
3. vylíčení rozhodujících skutečností – specifikace skutků, kterými se podle tvrzení žalobce dopustil žalovaný zásahu do jeho chráněných osobnostních práv (jaká difamující tvrzení a jakým způsobem o něm žalovaný šířil). Vylíčení rozhodujících skutečností tvořících skutkový základ uplatněného nároku musí být maximálně přesně, konkrétní. V případě žaloby domáhající se peněžité satisfakce uvést skutečnosti, z nichž vyplývá intenzita následků jednání žalovaného, kterým došlo k ohrožení nebo narušení všeobecného osob-

¹⁵ PILTZ, A. – SCHMITZ, W.: Vývoj v ochraně osobnostních práv v současné německé judikatuře, Právní rozhledy, 1996, číslo 11, str. 515.

¹⁶ KAMLACH, M.: Několik poznámek k novelizaci § 13 občanského zákoníku, Právo a zákonnost, 1991, číslo 3, str. 162.

¹⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 7. 1995 sp. zn. 1 Co 174/95, in Právní rozhledy, 1995, číslo 10, str. 421.

nostního práva v životě soukromém i profesním. Žalobce musí rovněž označit **důkazy**.

4. z žaloby musí být patrné, čeho se žalobce domáhá. Žalobce má **navrhnout přesné znění rozsudku**, který má soud vydat. Požaduje-li omluvu, uvede v žalobním petitu přesné znění omluvy za konkrétní neoprávněné zásahy, lhůtu k plnění, způsob omluvy, její místní a časové určení (např. u omluvy v tisku: v jakém periodiku má být zveřejněna, zveřejnění ve vydání v týdnu, nebo ve vydání sobotním, na jaké straně, grafické provedení, nadpis článku apod.). Je třeba, aby znění omluvy korespondovalo s difamujícími výroky, v nichž je spatřován zásah do práva na ochranu osobnosti. U návrhu na finanční satisfakci žalobce uvede částku vyčíslenou v korunách.
5. podání musí být **podepsáno a datováno**.
6. **poplatek** v řízení na ochranu osobnosti je stanoven pevnou sazbou, je proto splatný vznikem poplatkové povinnosti, tedy již podáním žaloby. Nezaplacení poplatku ani v dodatečně lhůtě stanovené soudem má za následek zastavení řízení.

Právním základem jsou §§ 42 a 79 OSŘ. Ne u všech vad platí, že jejich neodstranění by bránilo v řízení pokračovat a vedlo k zastavení řízení. Aby se dotčená osoba efektivně (řádně a včas) domohla svého práva, je však kvalitní žaloba nezbytná.

5. Několik otázek ze soudní praxe

Navrhovatelé často špatně označí **pasivně legitimovaného účastníka řízení**. Jde zejména o případy, kdy se měl údajného neoprávněného zásahu dopustit vedoucí pracovník – zaměstnanec. Zde je často žalován zaměstnanec, ačkoliv pasivně legitimovaný je jeho zaměstnavatel. Takové návrhy vedou k zamítnutí, neboť i kdyby byl způsoben zásah do osobnostních práv, nebyl by to žalovaný, komu by za něj svědčila odpovědnost. Určité problémy rovněž vyvolává situace, kdy je žalována organizační jednotka právnické osoby nebo státní orgán. De lege ferenda považují za vhodné zvážit rozsah faktické poučovací činnosti soudů, jejímž rozšířením může dojít ke zvýšení efektivity ochrany práv občanů.

Problémy vyvolává i situace, kdy je dána **věcná příslušnost více soudů** v jednom skutkovém případě. Děje se tak, domáhá-li se žalobce ochrany osobnosti (příslušnost krajského soudu dle § 9

odst. 2 písm. a) OSŘ) současně s úpravou pracovního posudku dle § 60 odst. 4 zákoníku práce (příslušnost okresního soudu dle § 9 odst. 1 OSŘ). Zdá se, jako by zákonodárce pozapomněl na věcnou souvislost obou prostředků ke komplexní ochraně osobnosti. De lege ferenda navrhuji zvážit zahrnutí rozhodování ve věcech návrhů na úpravu pracovního posudku nebo potvrzení do věcné příslušnosti krajských soudů, a to rozšířením znění § 9 odst. 2 písm. a) OSŘ. To samé platí ještě v obdobném případě, neboť jak uvádí Vrchní soud v Praze: „při uplatňování práv a povinností podle zákona č. 256/1992 Sb. nejde o uplatňování práva na ochranu osobnosti podle ustanovení § 11 a násl. ObčZ, a proto o žalobách podle ustanovení § 23 zákona č. 256/1992 Sb. musí rozhodovat jako soud prvního stupně okresní soud“.¹⁸

V praxi vyvolává problémy neschopnost navrhovatelů splnit **důkazní břemeno**, jasně formulovat rušivé zásahy i **žalobní petit**. Bezradní jsou navrhovatelé zejména, mají-li stanovit **výši částky jako náhrady za nemajetkovou újmu**. V případě prvního je důvodem nedostatečné právní vědomí i nedostatečné využívání služeb advokátů v této obtížné právní problematice, v druhém platí, že je značně bezradná i odborná veřejnost. Zde se mi zdá, že řešením nejsou legislativní úpravy, nýbrž vyšší míra transparentnosti a kvality judikatury.

Častým důvodem zastavení řízení je **nezpoplatnění návrhu**, což lze vysvětlit naprosto různými důvody. Někdy se zdá, že již samotný fakt podání návrhu na zahájení řízení vede odpůrce k hledání smírného mimosoudního řešení. Právní úprava tak prokazuje vysokou míru preventivního a působení. Jindy naopak skutkový a právní stav signalizuje šikanózní užití práva vycházející z přetrvávajícího negativního hodnocení postavení žalovaného mezi občany. To vyplývá i z širokou veřejností nedostatečně odlišovaného občanského soudního řízení od řízení trestního. Vysvětlením stavu konstatovaného v první větě odstavce může být i výše poplatku v případě řízení na ochranu osobnosti s návrhem na náhradu nemajetkové újmy (4.000 Kč).

Zmiňme ještě jeden, i když jen marginální problém. Náležitostí žaloby (jejíž neuvedení nevede k zastavení řízení) je dle § 79 odst. 1 věta druhá OSŘ **povolání účastníků**. Nedomnívám se, že takováto specifikace osoby v návrhu je nutná. Ostatně často není navrhovatelům povolání žalovaného známo. Postačilo by de lege ferenda obecněji vyžadovat „takové vymezení účastníků řízení, ze kterého bude zřejmé, o koho se jedná“ (umožnilo by to např. al-

¹⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Praze z 25. 6. 1993, 5 Co 58/93, in Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, Praha, ORAC, 1995 (Rc 22/95), str. 67.

ternativní užití rodného čísla či data narození).

6. Úvaha nad statistickými údaji Ministerstva spravedlnosti

Statistiky v současné době zpracovává odbor organizace a dohledu Ministerstva spravedlnosti podle údajů soudů. Jejich upotřebitelnost je spíš v oblasti státní správy soudnictví, než při vědeckém vyhodnocování právní úpravy a praxe. Statistiky existují, ale nedávají nám odpověď, na co potřebujeme. Na žádost o zaslání údajů týkajících se použitých prostředků ochrany i typu požadované-

ho/přiznaného zadostiučnění odpovídá ředitel odboru: „Údaje, které jste požadoval, statisticky nesledujeme.“ Věnujme se nyní tomu, co lze ze statistik přece jen vyčíst.

K průběhu a počtu řízení, ve kterých bylo uplatněno právo na ochranu osobnosti: Počet řízení vykazuje stoupající tendenci, to lze hodnotit kladně (rozvoj institutu v demokratické společnosti). Avšak může to (negativně) signalizovat i vzrůstající počet zásahů. Z celkového počtu řízení ve vyhodnocovaných letech bylo jen pět zahájeno po vyhovění dovolání, ostatní návrhem. Ani jednou nedošlo k povolení obnovy.

Období	1995	1996	1997	I.-X. 1998
Počet řízení ve věci ochrany osobnosti	543	509	658	552

Zcela dle očekávání se při pohledu na jednotlivé kraje zjistí, že největší počet těchto sporů byl řešen v Praze.

Období	1995	1996	1997	I.-X. 1998
Počet řízení - Praha	274	249	379	248

Odvolání byla podávána ve zvyšující se míře; nejčastěji navrhovatelem, méně často odpůrcem, výjimečně oběma.

Období	1995	1996	1997	I.-X. 1998
Podáno odvolání z počtu případů	30%	35%	45%	43%
Odvolání navrhovatele z počtu odvolání	59%	52%	53%	57%

Zvyšující se počet odvolání společně s faktem, že výsledkem odvolacího řízení je potvrzení původního rozhodnutí stále jen asi v polovině případů signa-

lizuje dle mého názoru přetrvávající nejasnosti při aplikování tohoto institutu v soudní praxi.

Období	1995	1996	1997	I.-X. 1998
Potvrzeno rozhodnutí v odvolacím řízení z počtu odvolání	48%	46%	48%	52%

Problémy však zde zcela zřejmě mají i osoby, které se cítí dotčeny údajným zásahem do jejich všeobecných osobnostních práv, neboť pouze v naprosté menšině případů končí řízení vyhověním koneč-

ného návrhu navrhovatele, ať již zcela nebo zčásti. Tento fakt svědčí dle mého názoru, o poměrně nízké efektivitě při uplatňování jednotlivých prostředků ochrany.

Období	1995	1996	1997	I.-X. 1998
Vyhověno konečnému návrhu navrhovatele z počtu řízení	23%	26%	28%	26%

Zde je však nutné upozornit na problematickou vypovídací hodnotu statistických údajů, neboť např. u Krajského soudu v Hradci Králové bylo z celkového počtu řízení zahájených a současně ukončených v letech 1996–1998 (tj. z 66) plných 15, tj. téměř 23 % zastaveno z toho důvodu, že žalobu zmateného obsahu podal žalobce omezený ve způsobilosti k právním úkonům (a to tak, že není schopen samostatně jednat a vystupovat před orgány státní moci a správy). Soud v těchto případech řízení zastavil podle § 104 odst. 1 věta první OSŘ či podle § 96 odst. 1 věta druhá OSŘ, když vzal opatrovník takovou žalobu před jednáním zpět. Samozřejmě však, že i zde příkladmo zmíněná řízení jsou obsažena ve statistikách Ministerstva spravedlnosti.

Další údaje, které lze ze statistik vyčíst jsou údaje o délce soudního řízení. Ta je přitom velmi neu-

spokojivá, stejně jako tendence panující zde. Průměrná délka řízení ve věci práva na ochranu osobnosti se totiž neustále prodlužuje, tato řízení patří mezi časově nejzdlouhavější. Neutěšená situace v tomto směru je především v kraji severočeském a jihomoravském, kde průměrná délka řízení v těchto věcech v roce 1997 představovala 895 respektive 835 dní. Tedy více než dva a čtvrt roku! Tyto lhůty jsou více než nepřiměřené a ČR tak porušuje nejen čl. 38 odst. 2 Listiny, ale i čl. 6 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. V této souvislosti si dovoluji položit jednu otázku. Neměl by se i stát podílet na finanční satisfakci, když nečinností (pomalou činností) svých orgánů de facto zvyšuje intenzitu následků neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti? Jaký smysl má např. omluva zveřejněná v tisku dva a půl roku po zveřejnění difamujícího článku?

Období	1995	1996	1997
Průměrná délka řízení	245 dní	599 dní	742 dní

Závěrem se zmiňme o výši přiznávaného zadosťučnění v penězích. Je třeba jednak uvést, že české soudy jen výjimečně finanční satisfakci přiznávají, avšak tendence je zde stoupající, což považuji za kladný jev. Finanční satisfakce je však většinou přiznávána v nízké výši, nejčastěji do 10 tisíc Kč, o něco méně častěji pak v rozmezí nad 10 tisíc Kč do 50 tisíc Kč. Finanční satisfakce převyšující 100 tisíc Kč

byla českými soudy v letech 1995–X. 1998 přiznána spíše výjimečně: v 21 % z případů, kdy byla nějaká finanční satisfakce vůbec přiznána. Domnívám se, že výjimečnost přiznávání finančních satisfakcí vyplývá jen ze zákonné úpravy, nýbrž i z nedocení významu tohoto prostředku ochrany osobnosti českými soudy, jakož i z bezradnosti navrhovatelů při odůvodňování přiznání i výše této satisfakce.

Období	1995	1996	1997	1998
Přiznána finanční satisfakce z počtu řízení ve věci	4,2%	5,5%	9,3%	10,1%
Z toho do 10.000 Kč	17%	39%	44%	52%
Z toho od 10.000 do 50.000 Kč	13%	18%	25%	46%